

Геннадій МАГАСЬ,

кандидат наук з державного управління,
Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТАКТИКИ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті на підставі досвіду оперативно-службової діяльності органів та підрозділів Державної прикордонної служби України (ДПСУ), аналізу науково-методичної літератури та нормативно-правової бази узагальнено основні підходи щодо формування теоретичних основ тактики Державної прикордонної служби України.

Тактику Державної прикордонної служби України розглянуто як інформаційну модель для організації та здійснення оперативно-службової діяльності підрозділів (органів) охорони державного кордону, використання різномірних сил та засобів на ділянці відповідальності з метою забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

Ключові слова: охорона державного кордону, Державна прикордонна служба України, тактика ДПСУ, оперативно-службова діяльність, органи охорони державного кордону, підрозділи охорони державного кордону, тактика Морської охорони, тактика авіаційних частин, тактика прикордонних підрозділів швидкого реагування (спеціального призначення), тактика бойового застосування сил та засобів ДПСУ.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Однією з функцій держави є охорона та захист недоторканності державного кордону [1; 2]. З набуттям Україною незалежності державне управління прикордонною діяльністю стало механізмом формування прикордонної політики, яка «спрямовувалася на забезпечення територіальної цілісності, створення власної системи прикордонної безпеки, організацію охорони кордону по всьому периметру та охорону виключної (морської) економічної зони» [3].

У загальному розумінні прикордонна політика – це цілеспрямована діяльність держави з визначення та досягнення цілей у прикордонній сфері, яка формується на основі Конституції України, законів та інших нормативно-правових актів України, загальноприйнятих норм і принципів міжнародного права й реалізується за допомогою цілеспрямованої та скоординованої ді-

яльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань та громадян відповідно до їх прав і повноважень у цій сфері [3].

Охорона державного кордону – надзвичайно важлива сфера реалізації державної політики України. За своїм змістом вона органічно поєднана з діяльністю прикордонного відомства держави.

Державна прикордонна служба України як основний державний орган виконавчої влади у сфері охорони державного кордону наділена широкими повноваженнями [4–7]. Ці повноваження охоплюють весь спектр інтересів держави на державному кордоні і у прикордонних регіонах.

На сьогодні проблеми ефективної діяльності органів та підрозділів, методи їх вирішення в загальній системі управління органів та підрозділів Державної прикордонної служби лежать у полі зору керівництва ДПСУ, що свідчить про актуальність вивчення теоретичних та методологічних аспектів процесу державного управління у сфері охорони державного кордону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Охорона та захист державного кордону як один із ключових напрямів забезпечення національної безпеки є також предметом досліджень таких науковців як О. С. Андрощука, В. І. Баратюка, О. А. Біньковського, О. В. Боровика, В. П. Городнова, Ю. А. Дем'янюка, В. В. Заложа, В. П. Золотова, В. Л. Зьолки, Ю. Б. Івашкова, І. С. Катеринчука, В. А. Кириленка, В. О. Косевцова, Д. А. Купрієнка, М. М. Литвина, А. В. Махнюка, А. Б. Мисика, О. О. Михайлишина, В. О. Назаренка, Б. М. Олексієнка, В. М. Русакова, В. М. Серватюка, О. М. Ставицького, Д. В. Хруста, О. М. Шинкарука та ін.

Об'єктивна необхідність систематизації знань щодо охорони державного кордону у формі фундаментальної наукової праці викликана і тим, що й досі розробка проблем теорії велася за окремими темами і питаннями, які не були пов'язані в цілісну і логічну систему.

Метою статті є обґрунтування теоретичних основ тактики Державної

прикордонної служби України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тактика Державної прикордонної служби України – це теорія і практика організації та здійснення оперативно-службової діяльності (ОСД) на ділянці прикордонного підрозділу (органу охорони державного кордону) з метою забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні. Тактика ДПСУ є складовою частиною мистецтва охорони державного кордону та має два аспекти – теоретичний та практичний.

Теорія тактики ДПСУ є науковою основою для досягнення найкращих результатів в практичній діяльності підрозділів, прикордонних загонів по охороні державного кордону України, її виключної (морської) економічної зони, а також під час здійснення прикордонного контролю. Вона досліджує характер і зміст охорони державного кордону, виключної (морської) економічної зони України, прикордонного контролю тактичними силами і засобами, розкриває її закономірності та принципи, а також узагальнює передовий досвід підрозділів (органів) ДПСУ, враховує останні досягнення науки і техніки і на цій основі визначає і обґрунтовує шляхи, форми і способи організації і здійснення ОСД, які в максимально відповідають конкретним умовам даного періоду розвитку Служби. Результати теоретичних узагальнень і висновків тактики ДПСУ з досліджуваних питань у вигляді певних принципів, правил, норм і рекомендацій мають відображення в статутах, настановах, інших керівних документах, які регламентують порядок виконання завдань по забезпеченню недоторканності державного кордону, а також в науково-дослідних роботах, підручниках, навчальних посібниках, статтях і інших публікаціях.

Крім того, теоретична частина тактики ДПСУ висуває перед практикою нові проблеми для їх вирішення, передбачаючи можливі зміни умов, в яких буде здійснюватись ОСД в найближчій і подальшій перспективі. Тобто, теорія базується на практиці і визначає їй шлях, практика спирається на теорію і дає їй матеріали із життя та оперативно-службової діяльності підрозділів, органів

охорони державного кордону для нових теоретичних узагальнень.

Тактика ДПСУ підпорядкована інтересам оперативного мистецтва охорони державного кордону, керується його вимогами. Разом з тим, під впливом стрімкого розвитку технічної бази охорони державного кордону, тактика суттєво впливає на оперативне мистецтво охорони державного кордону, а через нього і на мистецтво охорони державного кордону в цілому. Оскільки охорона державного кордону тісно пов'язана з іншими суспільними явищами, тактика ДПСУ знаходиться, крім того, в тісному взаємозв'язку з технічними, політичними, юридичними й іншими галузями знань, висновки яких широко використовуються в інтересах охорони кордону.

Роль тактики ДПСУ в сучасних умовах постійно зростає. Це обумовлюється тим, що в досягненні надійної охорони державного кордону і виключної (морської) економічної зони велике значення відіграють тактичні форми і способи дій, а також збільшені можливості, які має керівництво (командування) тактичного рівня, як найбільш вагома ланка управління в системі ДПСУ для вирішення оперативно-службових завдань. Тому тактика, будучи в науковому плані областю мистецтва охорони державного кордону, в той же час є найважливішою частиною професійної (спеціальної) підготовки ДПСУ, а також провідною навчальною дисципліною у навчальних закладах. Тактика охорони державного кордону має свій предмет.

Предметом тактики є ОСД ДПСУ у ланці: прикордонна комендатура, відділ прикордонної служби, прикордонна застава, відділення інспекторів прикордонної служби (прикордонного контролю), контролерські пости, прикордонний наряд, кораблі, катери, судна забезпечення, загони літаків, ланки вертольотів.

У зв'язку з цим, рівень розвитку тактики, якість тактичної підготовки офіцерів, штабів розглядаються як найважливіший чинник, який впливає на забезпечення недоторканності державного кордону в цілому. Тактика ДПСУ безперервно розвивається. Будучи найбільш динамічною областю мистецтва охорони державного кордону, тактика відображає щонайменші зміни в умовах

охорони кордону, та під їх впливом постійно удосконалюється. Розвиток тактики ДПСУ відбувається під впливом різних факторів, які умовно можна поділити на об'єктивні та суб'єктивні, важливі і незначні, тривалі і короткочасні.

До об'єктивних факторів слід віднести фактори суспільно-політичного, економічного, ідеологічного характеру. Вони зазвичай містять в собі об'єктивні передумови до застосування тих чи інших тактичних форм і способів дій в процесі охорони державного кордону. Однак слід зазначити, що визначальним фактором, який впливає на тактику охорони державного кордону є соціально-політичний фактор.

Безумовно, на тактику ДПСУ суттєво впливає тактика дій порушників державного кордону. Відомо, що порушники державного кордону в сучасних умовах застосовують усе більш складні хитрощі під час свої протиправних дій, що в свою чергу спонукає до впровадження в оперативно-службову діяльність нових способів несення служби.

Розвиток сучасних технологій та технічних засобів впливає не тільки на розвиток тактики ДПСУ, але і на характер охорони державного кордону в цілому. Вони практично є тією матеріальною базою, на основі якої виникають та удосконалюються в діалектичній єдності організаційна структура підрозділів та органів охорони державного кордону. Не слід забувати й про такий фактор як фізико-географічні умови, в яких здійснюється охорона державного кордону. Сучасні технічні засоби охорони державного кордону дозволяють успішно вирішувати завдання охорони державного кордону в найскладніших умовах. Разом з цим, ефективність їх застосування на різних ділянках неоднакова. Тому важливість врахування фізико-географічних умов при визначенні конкретних форм і способів дій не лише зберігається, але й певною мірою зростає. У зв'язку з цим, технічні засоби охорони державного кордону розробляються не лише з урахуванням специфіки ОСД ДПСУ в цілому, але і конкретних фізико-географічних умов.

До суб'єктивних факторів відносяться фактори, що пов'язані з діяльністю

персоналу і начальників (керівників) підрозділів та органів охорони. Якщо об'єктивні фактори містять в собі закономірності тактики охорони державного кордону, то суб'єктивні фактори розкривають свідому діяльність людей по використанню об'єктивних закономірностей при визначенні форм і способів дій, які витікають з конкретних умов. Інакше кажучи, суб'єктивні фактори перетворюють визначені потенційні можливості по охороні державного кордону в реальну дійсність.

На сучасному етапі свого розвитку тактика ДПСУ з урахуванням отриманого досвіду вирішує наступні завдання: розробляє принципи, форми і способи застосування сил і засобів в охороні державного кордону, досліджує можливості підрозділів та органів охорони державного кордону, визначає завдання, їх роль і місце в охороні кордону; досліджує можливості і визначає порядок застосування в охороні державного кордону сил і засобів інших відомств, організацію і підтримку взаємодії; розробляє питання удосконалення порядку і методів роботи керівників (начальників), штабів і інших органів управління по організації охорони державного кордону, виключної (морської) економічної зони України і управлінню органами та підрозділами; розробляє питання усебічного забезпечення.

Тактика ДПСУ включає: загальну тактику, тактику Морської охорони, тактику авіаційних частин, тактику прикордонних підрозділів швидкого реагування (спеціального призначення), а також тактику бойового застосування сил та засобів ДПСУ.

Теорія загальної тактики досліджує закономірності, характер і зміст прикордонної служби, прикордонного контролю, прикордонних пошуків, спеціальних дій, які здійснюються на тактичному рівні ДПСУ, розробляє способи їх підготовки і ведення спільними зусиллями різнорідних сил і засобів; вивчає можливості підрозділів, органів та частин, їх місце і роль в забезпеченні недоторканності державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, порядок взаємодії між ними.

Практика загальної тактики охоплює діяльність начальників (керівників), штабів і органів управління по підготовці і веденню дій по забезпеченню недоторканності державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні на тактичному рівні.

Основу загальної тактики складає тактика дій відділів прикордонної служби (відділень інспекторів), окремих прикордонних застав, прикордонних комендатур, окремих контрольно-пропускних пунктів, прикордонних загонів.

За сучасними поглядами, основними тактичними формами дій органів, підрозділів і частин ДПСУ слід вважати: прикордонна службу, прикордонний контроль, пошукові заходи (спеціальні дії), охорону виключної (морської) економічної зони, бій.

Прикордонна служба – основна форма ОСД ДПСУ, комплекс дій і система заходів, спрямованих на забезпечення охорони державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах поза пунктами пропуску; здійснення в установленому порядку пропуску осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна у визначених пунктах в'їзду - виїзду, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення; охорона суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цій зоні інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій. Служба прикордонних нарядів, кораблів, катерів, літаків становить основу прикордонної служби.

Охорона державного кордону в разі ускладнення обстановки на ділянці підрозділу (органу) охорони державного кордону здійснюється посилено. Посилена охорона державного кордону полягає у підвищенні інтенсивності застосування усіх сил і засобів та їх розташування на більшу ніж у звичайних умовах глибину.

Прикордонний контроль – форма ОСД ДПСУ, комплекс дій і система заходів, спрямованих на встановлення законних підстав для перетинання державного кордону особами, транспортними засобами і переміщення через

нього вантажів. Основу прикордонного контролю становить служба прикордонних нарядів в пунктах пропуску через державний кордон.

Пошукові заходи – форма ОСД ДПСУ, яка полягає в проведенні заходів прикордонними нарядами, силами та засобами прикордонних підрозділів, органів охорони державного кордону, а в окремих випадках із залученням резервів регіонального управління, Голови Державної прикордонної служби України з метою виявлення та припинення правопорушень на державному кордоні, контрольованому прикордонному районі, а також у виключній (морській) економічній зоні України.

Спеціальні дії є тактичною формою застосування підрозділів, органів, частин ДПСУ, що полягають в погоджених за метою, місцем і часом заходів з метою виявлення та припинення (локалізації) правопорушень (нестандартних ситуацій) у пунктах пропуску, контрольних пунктах в'їзду – виїзду, а також стримуючих діях, розчленуванні, видворенні або інтернуванні порушників з метою припинення не збройних провокацій на державному кордоні.

Спеціальні дії можуть організовуватися та проводитися з метою прийняття участі у здійсненні державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України та посадових осіб, визначених у Законі України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» у межах компетенції [8], а також виконання особливих заходів щодо захисту військовослужбовців та працівників ДПСУ від зазіхань на життя, здоров'я, честь, майно у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також

Бій – основна форма тактичних дій підрозділів (прикордонних нарядів), узгоджені за метою, місцем і часом удари, вогонь і маневр частин, підрозділів (кораблів, літаків) ДПСУ для відбиття, знищення (захвату) військових груп, диверсійно-розвідувальних груп, незаконних збройних формувань противника та виконання інших тактичних завдань в певному районі впродовж короткого часу.

В ході виконання завдань по забезпеченню недоторканності державного кордону бій може виникнути в усіх видах дій ДПСУ у поєднанні з іншими

формами дій.

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, теорія тактики ДПСУ є складовою теорії мистецтва охорони державного кордону України, яка включає в себе: загальну тактику, тактику Морської охорони, тактику авіаційних частин, тактику прикордонних підрозділів швидкого реагування (спеціального призначення), а також тактику бойового застосування сил та засобів ДПСУ. Вона нерозривно пов'язана з теорією оперативного мистецтва Державної прикордонної служби України та теорією управління Державної прикордонної служби України. У подальших наукових дослідженнях слід продовжити вивчення та удосконалення теоретичних основ тактики Морської охорони, тактики авіаційних частин, тактики прикордонних підрозділів швидкого реагування (спеціального призначення), а також тактики бойового застосування сил та засобів ДПСУ.

Список використаної літератури

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141)
2. Закон України «Про державний кордон України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 2, с. 5)
3. Інтегроване управління кордонами: підручник / М. М. Литвин. Хмельницький : Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2012. 416 с.
4. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 27, с. 208)
5. Закон України «Про прикордонний контроль» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 6, с. 46)
6. Закон України «Про виключну (морську) економічну зону України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 21, с. 152)
7. Закон України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» (Відомості Верховної ради України (ВВР), 1998, № 35, с. 236).

Рецензент – доктор наук з державного управління, професор Радченко О. В.

Магась Г. Теоретические основы тактики Государственной пограничной службы Украины

В статье на основе опыта оперативно-служебной деятельности органов и подразделений Государственной пограничной службы Украины (ГПСУ), анализа научно-методической литературы, а также нормативно-

правовой базы обобщены основные подходы по формированию теоретических основ тактики Государственной пограничной службы Украины.

Тактику Государственной пограничной службы Украины рассмотрено как информационную модель для организации и осуществления оперативно-служебной деятельности подразделений (органов) охраны государственной границы, использования разнородных сил и средств на участке ответственности с целью обеспечения неприкосновенности государственной границы и охраны суверенных прав Украины в ее исключительной (морской) экономической зоне.

Ключевые слова: охрана государственной границы, Государственная пограничная служба Украины, тактика ГПСУ, оперативно-служебная деятельность, подразделения охраны государственной границы, органы охраны государственной границы, тактика Морской охраны, тактика авиационных частей, тактика подразделений быстрого реагирования (специального назначения), тактика боевого применения сил и средств ГПСУ.

Mahas H. Theoretical bases of the State Border Guard Service of Ukraine tactics

Basic approaches on forming of the theoretical bases of the State Border Guard Service of Ukraine tactics have been generalized in the article on the basis of operatively-official activity experience of organs and subdivisions of the State Border Guard Service of Ukraine (SBGSU), analysis of scientifically-methodical literature and regulatory and legal framework. The State Border Guard Service of Ukraine tactics are considered as an informative model for organization and realization of operatively-official activity of units (organs) of the State border, use of heterogeneous forces and facilities on the area of responsibility with the aim of providing inviolability of the State border and guard of sovereign rights of Ukraine in its exclusive (marine) economic zone.

The State Border Guard Service of Ukraine tactics are the theory and practice of organization and realization of operatively-official activity (OOA) on the area of border unit (the State border protection organ) with the aim of providing of inviolability of the State border and guard of sovereign rights of Ukraine in its exclusive (marine) economic zone.

SBGS tactics is a component part of the State border protection art and has two aspects – theoretical and practical. The theory of the SBGS tactics investigates character and content of the State border protection, exclusive (marine) economic zone of Ukraine, border control by tactical forces and facilities, clears up its conformities with a law and principles, and also summarizes progressive experience of units (organs) of SBGS, takes into account the last achievements of science and technique and on this basis determines and grounds ways, forms and methods of organization and realizations of OOA, that maximally meet demands to concrete terms of this period of the Service development. The object of tactics is SBGS OOA in a link: commandant's office, border guard division, border post, section inspectors of border guard service (border control), inspector posts, border patrol, ships, cutters,

support ships, detachments of aircraft, and link of helicopters. According to the modern opinions, the basic tactical forms of organs, units and departments of SBGS are considered: border service, border control, searching measures (special actions), guard of exclusive (marine) economic zone, fight.

SBGS tactics is indissolubly related to the theory of operative art of the State Border Guard Service of Ukraine and management theory of the State Border Guard Service of Ukraine. In further scientific researches it is important to continue a study and improvement of theoretical bases of tactics of the Marine guard, tactics of air-units, tactics of border units of the rapid response (special assignment), and also tactics of combat employment of SBGS forces and facilities.

Keywords: *State border protection, State Border Guard service of Ukraine, tactics of SBGS, operatively-official activity, units of the State border protection, tactics of the Marine Guard, tactics of air-units, tactics of border units of the rapid response (special assignment), tactics of combat employment of SBGS forces and facilities.*